

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Teorie společenské smlouvy v raném novověku

Dominik Vlasák

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Teorie společenské smlouvy v raném novověku

Dominik Vlasák

Vedoucí práce:

Mgr. Petr Pavlas, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

Rád bych poděkoval panu Mgr. Petru Pavlasovi, Ph.D. za jeho vstřícný přístup, pomoc a cenné rady při vypracování mé bakalářské práce.

Obsah

Úvod	1
1 Thomas Hobbes	2
1.1 Přírozený stav	2
1.2 Příčiny a vznik státu	3
1.3 Práva a povinnosti suveréna	5
1.4 Druhy státu a proč právě monarchie	7
1.5 Komentář a kritika	8
2 John Locke	10
2.1 Přírozený stav	10
2.2 Soukromé vlastnictví	11
2.3 Příčiny a vznik politické společnosti	13
2.4 Formy státního zřízení	14
2.5 Dělbba moci	15
2.6 Prerogativa	16
2.7 Komentář a otázka otroctví	17
3 Jean-Jacques Rousseau	19
3.1 Přírozený stav	19
3.2 Příčiny a vznik občanské společnosti	20
3.3 Formy státního zřízení	22
3.4 Organizace státu	23
3.5 Komentář	25
4 Srovnání teorií společenské smlouvy	26
4.1 Přírozený stav	26
4.2 Akt uzavření společenské smlouvy	27
4.3 Soukromé vlastnictví, uspořádání a fungování státu	28
Závěr	31
Seznam literatury	33
Resumé	34

Úvod

Teorie společenské smlouvy je především nauka, která se snaží odpovědět na otázky týkající se legitimacy moci státu nad jednotlivcem. Konkrétněji se pokouší nalézt odpovědi na otázky, jak a v jakém prostředí člověk žil před vytvořením státu, jak a proč státní zřízení vzniklo, jak by lidé ve státu měli žít a fungovat, nebo jakou moc má ustanovený stát nad občany. Původ tématu teorií společenských smluv můžeme nalézt už v antice, kde například Platón ve svém dialogu Kritón řeší otázku spravedlnosti zákonů vůči občanům obce. Zásadní vývoj těchto teorií však připisujeme až začátku 17. století, kde tehdejší myslitelé přicházeli s odpověďmi, které jsou probírány dodnes a rozšířily poznatky politické a morální filosofie, zabývající se vztahy mezi přirozenými a zákonnými právy jednotlivců ve společnosti.

Bakalářská práce se zaměřuje na rozdílné teorie společenské smlouvy u tří významných myslitelů z období 17. a 18. století. Konkrétně Thomase Hobbesa, Johna Locka a Jeana-Jacquesa Rousseaua. Práce je členěna do čtyř hlavních kapitol. První kapitola se věnuje nejdůležitějším názorům Thomase Hobbesa ohledně společenské smlouvy. Nejdříve se podíváme na stav, ve kterém člověk žil předtím, než se rozhodl uzavřít společenskou smlouvu s ostatními. Následně se zaměříme na příčiny a vznik státu, kde zjistíme, proč lidé přistupují k uzavření společenské smlouvy a jakým způsobem takovou smlouvu uzavírají. Poté si popíšeme, jak by nově vytvořený stát měl fungovat, jakou roli hrají občané v utvořené společnosti, jakými pravomocemi disponuje státní moc a jaké druhy státu Hobbes rozlišuje. Poslední podkapitola potom slouží jako komentář a reflexe k zjištěným poznatkům. Obdobně postupují i v následujících dvou kapitolách, které se věnují názorům Johna Locka a Jeana-Jacquesa Rousseaua na společenskou smlouvu. Poslední kapitola slouží jako srovnání představených teorií společenské smlouvy, kde si ukážeme podobnosti a odlišnosti důležitých bodů těchto teorií.

Jako metodu práce jsem zvolil přímou práci s prameny - analýzu dobových textů *Leviathan* od Thomase Hobbesa, *Druhé pojednání o vládě* od Johna Locka, *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva* od Jeana-Jacquesa Rousseaua a následnou komparaci zjištěných poznatků s cílem zjistit odlišnosti a podobnosti jejich teorií.

1 Thomas Hobbes

1.1 Přirozený stav

Před uzavření společenské smlouvy se lidé nacházeli v přirozeném stavu. Lidé jsou si ve své přirozenosti rovni a není zde nikdo, kdo by byl nadřazený někomu jinému. Jednotlivec, kterému chybí dostatek fyzické síly na poražení fyzicky zdatného jedince, může využít své vynalézavosti k poražení svého nepřítele. Protože neexistuje přirozeně nadřazený člověk, každý usiluje o dosažení svých cílů a to zejména o svou sebezáchovu.¹

Lidé v přirozeném stavu mají mezi sebou spory vzniklé z nedůvěry, soutěžení a touhy po slávě.² Všichni lpí na přirozeném právu, které se dá definovat jako právo všech na všechno.³ Neexistuje zde vlastnictví, protože každému náleží jen to, co si dokáže získat a náleží mu to tak dlouho, dokud si to dokáže udržet.⁴ Člověk žije neustále v nejistotě a strachu o svou sebezáchovu. Tento stav nazývá Hobbes válečným stavem všech proti všem, kde se nikdo necítí v bezpečí. „Život člověka je osamělý, ubohý, ošklivý, zvířecí a krátký.“⁵

Prostřednictvím rozumu přišel člověk na přirozené zákony, které můžeme chápat jako diktát sobeckého úsudku a dokážou člověka nasměrovat k vymanění se ze stavu neustálého strachu a nejistoty.⁶ Přirozený zákon vyplývá z práva na sebezáchovu, přirozené rovnosti člověka a jeho svobody. Přirozené zákony jsou příkazy rozumu, požadující vyhledávat mír, dodržovat smlouvy, brát ostatní jako sobě rovné a přijímat vzájemnost práv a povinností.⁷

Hobbes v Leviathanovi zmiňuje několik přirozených zákonů, přičemž nejdůležitější jsou první dva. První zákon zní: „Vyhledávej a zachovávej mír a braň se všemi prostředky, jimiž se bránit můžeme.“⁸ Druhý zákon zní: „Člověk má být ochoten, jsou-li ochotni i jiní, vzdát se svého práva na vše do té míry, jakou pokládá za nezbytnou pro mír a sebeobranu, a spokojit se s tak velkou svobodou ve vztahu k jiným lidem, jakou by sám přiznal jiným ve vztahu k sobě.“⁹ To znamená, že by se člověk měl zbavit práva na vše pouze v případě, když se ho

¹ COPLESTON, F. *Dějiny filosofie V*, s. 46.

² Tamtéž, s. 47.

³ RÖD, W. *Novověká filosofie I*, s. 243—244.

⁴ HOBBS, T. *Leviathan*, s. 90.

⁵ Tamtéž, s. 89.

⁶ COPLESTON, F. *Dějiny filosofie V*, s. 50.

⁷ RÖD, W. *Novověká filosofie I*, s. 247.

⁸ HOBBS, T. *Leviathan*, s. 92.

⁹ Tamtéž, s. 92.

zbaví i ostatní. Kdyby tomu tak nebylo, jednotlivci by se stávali zranitelnými. Je důležité podotknout, že člověk se nemůže nikdy vzdát práva na odpor vůči nepříteli, který ohrožuje jeho sebezáchovu či nějak omezuje jeho život z nedobrych úmyslů.¹⁰

Aby lidé přirozené zákony dodržovali a dostali se z válečného stavu pryč, je třeba, aby vznikl stát, kde se lidé dobrovolně vzdají svého přirozeného práva ve prospěch jednotlivce či skupiny lidí, která bude disponovat absolutní mocí, díky které bude zajišťovat dodržování daných zákonů, zajistí ochranu soukromého vlastnictví a těch, co jim právo předali.¹¹

1.2 Příčiny a vznik státu

Lidé i přesto, že milují svou svobodu, přijímají takové omezení, které přináší život ve státě. Příčinou toho je zejména bezpečí a z toho vyplývající pohodlnější život bez strachu. Ve státu se nenachází válečný stav, který vzniká právě onou přirozeností člověka, kterou jsem popsal v minulé kapitole. Ve státu se nachází absolutní moc, která dokáže strachem z trestu regulovat a donucovat člověka, aby nejednal pouze z jeho vášní, ale plnil své úmluvy a dodržoval přirozené zákony. Člověk je donucen chovat se k jiným tak, jak chce, aby se ostatní chovali k němu. Bez jasné moci a strachu z trestu by se člověk nikdy nedostal z válečného stavu a jeho přirozené vášně by ho vedly pouze k pýše, pomstě apod.¹²

Je třeba, aby tato moc vládla většímu počtu lidí, jelikož kdyby nepřítel státu viděl značnou výhodu na své straně, nikdy by nebyla zajištěna bezpečnost. Je třeba, aby stát byl natolik velký a početný, aby nepřítel nenalezl onu výhodu, která by ho vedla k aktům proti jiným.¹³

Způsob, jakým zřídit společnou moc, která ochrání lidi před vnějším nepřítelem a před bezprávím, které činí jeden druhému, je předat moc jednomu člověku nebo jednomu shromáždění. Tento člověk či shromáždění musí dokázat všechny vůle lidí, kteří jim předali moc, spojit v jednu vůli, která vede k bezpečnosti a spokojenému životu všech občanů.¹⁴

Hobbes definuje dohodu mezi lidmi, která vede k vytvoření státu takto: *"Autorizuji a vzdávám se svého práva na sebevládu ve prospěch toho člověka nebo tohoto shromáždění pod podmínkou, že se ty stejným způsobem vzdáš svého práva v jeho prospěch a autorizuješ veškeré*

¹⁰ HOBBS, T. *Leviathan*, s. 93.

¹¹ COPLESTON, F. *Dějiny filosofie V*, s. 55.

¹² HOBBS, T. *Leviathan*, s. 117.

¹³ Tamtéž, s. 118.

¹⁴ Tamtéž, s. 120.

jeho jednání." ¹⁵ Tímto zvolením člověka či shromáždění a předání moci od všech lidí, vzniká stát. Hobbes stát nazývá Leviathanem, což pro něj symbolizovalo nesmrtelného boha, kterému vděčíme za mír a bezpečnost. ¹⁶ V této definici společenské smlouvy si můžeme povšimnout, že poddaní autorizují veškeré jednání panovníka. To z pohledu křesťanství není přijatelné, jelikož to znamená, že poddaní nesou odpovědnost za hříšné činy vykonané na příkaz panovníka a tudíž se musejí dopouštět hříšného jednání. ¹⁷

„Jedna osoba, kterou vzájemnými úmluvami jednoho s druhým prohlásilo za autora svých činů velké množství lidí, a to za tím účelem, aby použila sílu a prostředky jich všech, jak považuje za vhodné, pro jejich mír a společnou obranu.“ ¹⁸ Z definice státu vyplývá, že suverén (ten komu je předána moc), je zavázán k tomu, aby všemi dostupnými prostředky, zahrnující tresty, děs nebo strach, zajistil mír a bezpečnost pro jeho poddané (ti co předali moc suverénu). Moc suveréna je neomezená a žádný z poddaných si nemůže stěžovat na rozhodnutí suveréna, nemůže proti němu protestovat, ani mu odebrat jeho moc, jelikož autorizoval veškeré jeho jednání. Jedinou výjimkou je situace, když je ohrožen život poddaného. ¹⁹

Jednota státu je důležitá pro správný chod státu. Spočívá zejména v tom, že vůle všech lidí ve státu je stejná, jako vůle suveréna, který je zastupuje, což vede k blahobytu ve státu. ²⁰ Je třeba, aby ve státu byl pouze jeden suverén. Jinými slovy, suverénní moc není dělitelná, protože kdyby byla moc rozdělena mezi více lidí či shromáždění, mohli by se navzájem neshodnout na vedení státu, což by vedlo k oslabení vlády a s tou spojená ochrana poddaných, nebo v horším případě k vypuknutí občanské války. Suverénní moc nesmí být omezená, protože by to mohlo vyvolávat otázky, zda suverén dané omezení nepřekročil. Ze vzniklých otázek by mohl vzniknout spor, který by vedl k porušení jednoty státu. ²¹

Hobbes rozlišuje dva způsoby vzniku státu. Prvním je stát vzniklý ustanovením, kde si poddaní vybírají svého vladaře ze strachu před někým dalším. Druhým je stát vzniklý nabytím, kde se lidé podřizují tomu, ze kterého mají strach. Společné mají to, že oba státy vznikají ze

¹⁵ HOBBS, T. *Leviathan*, s. 120.

¹⁶ Tamtéž, s. 120.

¹⁷ LLOYD, A. a SREEDHAR, S. *Hobbes's Moral and Political Philosophy*.

¹⁸ HOBBS, T. *Leviathan*, s. 120.

¹⁹ RÖD, W. *Novověká filosofie I*, s. 248.

²⁰ Tamtéž, s. 247.

²¹ LLOYD, A. a SREEDHAR, S. *Hobbes's Moral and Political Philosophy*.

strachu a práva suveréna jsou stejné v obou případech. Jediným rozdílem je ten, kdo strach v lidech vyvolává.²²

1.3 Práva a povinnosti suveréna

Suverén je oprávněn udělat vše pro to, aby zajistil spravedlnost, mír a bezpečnost poddaných. Je oprávněn usoudit, co by daný mír nebo bezpečnost mohlo narušit. Má právo posuzovat, které názory nebo nauky ohrožují mír a proto může určit, komu se dá důvěřovat a jaké názory jsou nebezpečné.²³

Suverén má právo stanovit pravidla, ze kterých každý pozná, co může dělat a co naopak ne. V přirozeném stavu měl každý člověk nárok na vše, ale ve státu tomu tak není, jelikož by to odporovalo míru. Suverén musí určit pravidla, které definují, co je na činech poddaných dobré, špatné, zákonné a nezákonné. Suverén má právo nejvyššího soudce, kde rozhoduje o výsledku sporů mezi poddanými a tím zajišťuje spravedlnost. Kdyby tomu tak nebylo, spory by nebyly nikdy vyřešeny a narušovaly by mír.²⁴

Suverén má právo vést války či uzavírat mír s jinými státy ve prospěch svých poddaných. Má také možnost pověřit někoho na post velitele armády, který se zodpovídá jemu a získává od suveréna určitou moc, ale ne větší, než má sám suverén. Mimo zvolení velitele armády má také právo si vybrat rádce, služebníky, úředníky a správce, jak v době míru, tak v době války. Suverén má pravomoc udělovat bohatství, pocty, tělesné či finanční tresty. Udělování odměn či trestů závisí na zákonech, pokud ale takové zákony nejsou dány, suverén jedná tak, aby z výsledku vyplynulo povzbuzení poddaných k službě státu, či je odradí od toho, aby mu škodili.²⁵

Všechny tyto práva suveréna jsou úzce spjaty k sobě a není možné, aby suverén převedl nějaké právo na někoho jiného. Je totiž faktem, že nic neškodí suverénní moci tolik, jako její nedostatek. Je nutností, aby moc suveréna ve státě byla vždy větší, než moc poddaných.²⁶

Hobbes se vznikem státu myslel i na otázku vlastnictví. V přirozeném stavu vlastnictví neexistovalo, jelikož člověk mohl mít věc tak dlouho, dokud si jí dokázal udržet. Suverén ve státě má právo na zavedení vlastnictví - rozdělení půdy a majetku potřebné k pohodlnému

²² COPLESTON, F. *Dějiny filosofie V*, s. 59—60.

²³ HOBBS, T. *Leviathan*, s. 124.

²⁴ Tamtéž, s. 125.

²⁵ Tamtéž, s. 126.

²⁶ Tamtéž, s. 128.

životu pod ochranou suveréna. Poté co suverén určí vlastnictví svých poddaných, vystává zde právo poddaného na obdržený majetek a půdu. Všichni ostatní jsou vyloučení z jejího užívání, kromě samotného suveréna. Suverén musí řešit i státní obchod. Musí regulovat, kde a jaké zboží se prodává z důvodu jistoty, aby obchodníci nezasobovali cizí stát věcmi, které by vedly k poškození vlastního státu.²⁷

Mezi práva suveréna patří i vydávání zákonů, které slouží jako příkaz a pravidla určená od suveréna svým poddaným. Nezáleží, zda ve státu suverénní moc vlastní král nebo shromáždění, vždycky musí zákony vycházet od vlastníka suverénní moci. Sám suverén není zákony omezován, jelikož on jediný je oprávněn zákony utvářet, rušit či přetvářet a proto je zbytečné, aby jimi byl vázán.²⁸

Existují dva typy zákonů. Jedná se o politické zákony a zákony přírody, které se zároveň překrývají, doplňují a nevylučují. Politické zákony pocházejí od suveréna a zákony přírody z rozumu člověka, který je objevil v přirozeném stavu. V přirozeném stavu nejsou tyto zákony aktivní, jelikož se jedná o vlastnosti člověka, kterých musí dosáhnout, aby mohl vzniknout stát. Jedná se o vlastnosti, jako jsou spravedlnost, nestrannost, vděčnost či poslušnost. Při vytvoření státu se z těchto vlastností stávají platné zákony.²⁹

Zákony platí pro všechny poddané kromě dětí nebo duševně nemocných lidí. Aby zákon mohl mít platnost, musí mít poddaný schopnost daný příkaz pochopit. Děti či duševně nemocní lidé toho nejsou schopni, podobně jako divoká zvířata. Není tedy možné, aby podléhali zákonům ve státě, jelikož nejsou schopni uzavřít smlouvu a chápat její následky.³⁰

U zákonů je třeba dbát na jejich výklad, který se musí zaměřit na úmysl suveréna, aby byl správně pochopen a nikdo si ho nemohl vyložit jinak, než jak bylo zamýšleno. Zákony jsou vyhlášované ústně, písemně nebo jiným projevem vůle suveréna.³¹

Hobbes neuznává dělitelnost suverénní moci, tudíž ve státu nesmějí existovat jiné výkonné orgány, které by měly stejnou moc jako suverén. Ovšem Hobbes vítá politické sdružení a veřejné služebníky, kteří pomáhají suverénovi vládnout. Politickým sdružením je míněno jakýkoliv počet lidí se svým představitelem, které vzniklo na základě jednoho společného zájmu na příkaz suveréna. Moc představitele je vždy omezena suverénem a může

²⁷ HOBBS, T. *Leviathan*, s. 172—174.

²⁸ Tamtéž, s. 184—185.

²⁹ Tamtéž, s. 184.

³⁰ Tamtéž, s. 185.

³¹ Tamtéž, s. 198.

tedy jednat jen do takové míry, kterou sám suverén povolil. Sdružení mohou být trvalá a dočasná, kde mezi trvalé patří například sdružení k řízení obchodu. Sdružení dočasné může mít za cíl poradit suverénovi ohledně potřeb jeho poddaných. Jakmile sdružení už není potřeba, suverén jej zruší.³²

Mezi veřejné služebníky patří lidé, kteří byli pověřeni zastupovat stát a byli obdarováni pravomocí v oboru, kde byli zvoleni. Veřejnými služebníky jsou ti, kteří se starají například o hospodářství státu, finanční záležitosti, vojenské povinnosti nebo vzdělávání poddaných. Nesmíme zapomenout na soudce, rádce, vyhlášovatele suverénových zákonů či zajišťovatele bezpečnosti.³³

1.4 Druhy státu a proč právě monarchie

Hobbes rozlišoval tři druhy státu na základě toho, kdo disponuje suverénní mocí ve státě. Jestliže je suverénem pouze jeden člověk, jedná se o monarchii. Když se jedná o shromáždění všech, kteří mají právo rozhodovat, jedná se o demokratický stát. Jestliže se jedná o shromáždění, kde pouze někteří mají právo rozhodovat, říká se tomu stát aristokratický. Mezi lidmi, kteří nejsou spokojeni s vládou, jsou známy i další druhy. Konkrétně se jedná o tyranii, oligarchii a anarchii. Hobbes upozorňuje na to, že se jedná o synonyma názvů už předtím zmiňovaných druhů. Lidé nespokojeni s monarchií, nazývají vládu tyranií, ti, co nebyli spokojeni s aristokracií, nazývají vládu oligarchií a nakonec ti, co nejsou spokojeni s demokracií, nazývají ji anarchií.³⁴

Kdybychom chtěli hledat rozdíly mezi těmito druhy státu, nenalezneme je v odlišnosti moci, ale ve vhodnosti pro mír a bezpečnost lidu. Hobbes je přesvědčen, že monarchie je nejvhodnější druh státu pro splnění jeho účelu. Vysvětluje to na příkladu zájmu krále. Není totiž možné, aby král upřednostňoval své soukromé dobro před dobrem veřejným. Král nemůže být ani bohatý či slavný, jestliže jeho poddaní jsou chudí, nespokojeni kvůli nedostatku a slabší na vedení války. Naproti tomu v demokracii nebo aristokracii členové shromáždění většinou upřednostňují své soukromé dobro před dobrem veřejným. „*Kde jsou veřejný a soukromý zájem co nejtěsněji spjaty, je veřejný zájem nejrozvinutější. V monarchii je pak soukromý zájem totožný s veřejným.*“³⁵

³² HOBBS, T. *Leviathan*, s. 155—163.

³³ Tamtéž, s. 167—170.

³⁴ Tamtéž, s. 129—130.

³⁵ Tamtéž, s. 131.

Dalším důvodem je možnost krále vyhledávat radu u kohokoliv, kdykoliv a kdekoliv. Ve shromáždění tato možnost je omezená pouze na ty, kteří mají právo být vyslyšeni, a většinou se jedná o méně znalé lidi. S tím souvisí i schopnost rozhodnutí. V monarchii závisí rozhodování pouze na králi, kdežto ve shromáždění záleží rozhodnutí na více lidech a je možné, že v den rozhodnutí budou přítomny jen osoby s jedním názorem, tudíž se rozhodnutí může lišit od toho, než kdyby se rozhodovalo další den. Nemůže také nastat situace, kde by král sám se sebou nesouhlasil. Oproti tomu ve shromáždění lidé mohou nesouhlasit s ostatními, a to může vést k občanské válce.³⁶

U monarchie samozřejmě nalezneme i určité nevýhody. Jedna z nevýhod může nastat tehdy, když zemře král a suverénní moc se přesune na jinou nezpůsobilou osobu či dítě, které nedokáže rozlišit dobro od zla. Jestliže se vlády ujme nezletilý, je možné, že do jeho plnoletosti bude rozhodovat jeho zástupce, který nemusí vždy jednat pro dobro poddaných, ovšem pro své vlastní dobro. Hobbes upozorňuje, že toto není chyba monarchie, nýbrž je to chyba špatných lidských vlastností.³⁷

V této kapitole je třeba zmínit otázku nástupnictví, jelikož žádný suverén nežije věčně. Otázka nástupnictví neexistuje v demokracii, jelikož shromáždění přestane existovat pouze v případě, když zde nezbyde nikdo, komu by mohlo vládnout. V aristokracii, jestliže zemře člen shromáždění, je samotným shromážděním zvolen jeho nástupce. Shromáždění má také právo na odvolání osob ze svých řad, jestliže to veřejnost žádá. Konečně v monarchii má právo na určení následovníka suverén. Suverén vybere svého nástupce buď výslovným prohlášením, závětí nebo jiným naznačujícím způsobem (např. zvykem).³⁸

1.5 Komentář a kritika

V 17. století byl Hobbes obviňován z materialismu, ateismu, a rozvracení morálky. Jeho kritikové kritizovali veškeré jeho argumenty a upozorňovali zejména na to, že Hobbesovo myšlení není možno přijmout v žádném náboženství a společenství, jelikož jsou narušeny dobré vztahy mezi vládci a poddanými, rodiči a dětmi a Bohem a jeho služebníky.³⁹

Kritikou bylo jeho pojetí přirozenosti člověka. Jeho myšlenky stavěly podle kritiků povahu člověka do takové pozice, že i zvířata mají lepší povahu. To je ovšem nemožné, jelikož

³⁶ HOBBS, T. *Leviathan*, s. 131—132.

³⁷ Tamtéž, s. 132—133.

³⁸ Tamtéž, s. 136—137.

³⁹ MINOGUE, K. *Thomas Hobbes a jeho kritikové*, s. 23.

Bůh vytvořil člověka jako své mistrovské dílo nadřazené nad zvířaty. Jeden z argumentů Hobbesa na téma přirozeného stavu kde tvrdil, že lidé zamykají svůj majetek a nosí u sebe zbraň, je ukázkou válečného stavu, není podle kritiků pravdivý. Je to „*pouze nutným opatřením proti malé menšině zločinců.*“⁴⁰

Z pojetí Hobbesovy absolutní vládní moci měli jeho kritikové obavy. Měli „*strach z despotismu až příliš pravděpodobného u moci, která zjevně nemá žádné pevné závazky vůči svým poddaným.*“⁴¹ John Locke absolutní vládu nepodporoval a bral jí jako nebezpečí. Ve svém díle jí přirovnal k hlouposti člověka, kde člověk se raději vyhne nepřátelskému jednání od tchořů a lišek, ale nevádí mu být sežrán lvem.⁴²

Dalším předmětem kritiky se stal postoj Hobbesa k loajalitě podaných. Tvrdil, že loajalita poddaných trvá do té doby, dokud je vládce schopen zajistit jejich bezpečnost. To kritikové brali jako přímé porušení morální povinnosti, které poddaný má cítit vůči svému vládci. Je důležité podotknout, že v 17. století byla loajalita velmi důležitá vlastnost, jelikož byla brána jako schopnost sjednocovat společnost a byla základem všech slibů.⁴³

Na Hobbesa reagoval i Rousseau. Pro něj Hobbesův suverén byl příkladem nepřátelského panovníka. Absolutní vláda, kterou Hobbesův suverén disponuje, není slučitelná s představou společenství. Rousseau byl přesvědčen, že původ pojetí přirozeného stavu od Hobbesa pocházel z prostředí společenského, nikoliv ze stavu bez utvořené společnosti.⁴⁴

Hobbesova teorie může navenek vypadat, že se jedná o teorii diktatury, to ale několik autorů ve 20. století odmítalo a naopak tvrdili, že Hobbes byl zakladatelem liberalismu. Leo Strauss reagoval na Hobbesa takto: „*Jestliže liberalismem nazveme politickou doktrínu, která považuje základní politický fakt práva člověka odlišenou od povinností a která ztotožňuje funkci státu s ochranou, pak musíme říci, že zakladatelem liberalismu byl Hobbes.*“⁴⁵ S tímto názorem nesouhlasím, jelikož absolutistická vláda není slučitelná s myšlenkami liberalismu, jelikož nemyslí na svobodu jednotlivce.

⁴⁰ MINOGUE, K. *Thomas Hobbes a jeho kritikové*, s. 24.

⁴¹ Tamtéž, s. 24.

⁴² LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 83—84.

⁴³ MINOGUE, K. *Thomas Hobbes a jeho kritikové*, s. 24.

⁴⁴ Tamtéž, s. 26.

⁴⁵ Tamtéž, s. 28.

2 John Locke

2.1 Přirozený stav

Locke stejně jako Hobbes popisuje přirozený stav, ve kterém se nenachází žádná nadřazená moc.⁴⁶ V přirozeném stavu si jsou všichni lidé rovni, všichni mají stejná práva a nikdo nemá moc na druhým. Lidé zde žijí svobodný a nezávislý život, který se řídí pouze přirozeným zákonem. Na základě své vůle jednájí a nakládají se svým vlastnictvím tak, jak uznají za vhodné v rámci přirozeného zákona.⁴⁷ Přirozený zákon je obecné morální pravidlo pro všechny bez výjimek, které lidé objevili pomocí rozumu. Prikazuje všem lidem společně, že nikdo není nadřazený nad druhým, všichni mají stejná práva a nikdo nesmí poškozovat život, svobodu a majetek ostatních.⁴⁸

Locke chápal svobodu člověka jako svobodu od veškeré vyšší moci, kde jejich jednání není ovlivněno zákony někoho jiného. Jediný zákon, kterým je člověk vázán, je přirozený zákon, pocházející od Boha, zpřístupněný člověku prostřednictvím rozumu.⁴⁹ Člověk ovšem není svobodný vzhledem ke svému nebo cizímu životu. Nesmí ukončit svůj život ani život druhých, jelikož jediným kdo může rozhodovat o životě lidí, je lidský všemohoucí tvůrce – Bůh. Člověk tedy nemá právo na spáchání sebevraždy nebo zabití někoho jiného.⁵⁰

Locke uvádí jedinou výjimku, kde je možné usmrtit cizího podle přirozeného zákona. V přirozeném stavu je každý člověk sám sobě králem, tedy má právo na potrestání jednotlivců, kteří poruší přirozený zákon. Jestliže někdo poškodí vlastnictví někoho jiného, je to právě poškozený, který má právo na jeho potrestání. Má právo zločince potrestat do takové míry, aby potrestaného odradil od příštího porušení přirozeného zákona. To je podle Locka jediný případ, kdy jeden člověk má moc nad druhým a má právo poškodit jeho vlastnictví.⁵¹ Poškozený má také právo požadovat od zločince kompenzaci nebo mu trest prominout. Na základě těchto práv může být vrah, který zabil jiného, být popraven, za účelem odstrašení kohokoliv jiného od podobného jednání. „*Kdokoliv by vylil krev člověka, skrze člověka bude vylita krev jeho.*“⁵²

⁴⁶ SIMMONS, J. *Locke's State of Nature*, s. 452.

⁴⁷ RŮD, W. *Novověká filosofie II*, s. 71.

⁴⁸ SIMMONS, J. *Locke's State of Nature*, s. 456.

⁴⁹ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 42.

⁵⁰ Tamtéž, s. 32.

⁵¹ RŮD, W. *Novověká filosofie II*, s. 71–72.

⁵² LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 35.

Může nastat situace, kdy se člověk nachází zároveň v přirozeném stavu a zároveň ve stavu společenském. Příkladem mohou být panovníci nezávislých vlád, kteří se nacházejí v přirozeném stavu vůči ostatním panovníkům, ovšem vůči svým poddaným se nachází ve stavu společenském. Druhým příkladem by byl cizinec, který navštíví cizí stát. Je v přirozeném stavu vůči státu, který navštívil, ale je ve stavu společenském vůči státu, kde uzavřel dohodu s ostatními.⁵³ Tímto Locke chtěl ukázat, že přirozený stav podle něj doopravdy i dnes existuje.

Společně s přirozeným stavem Locke představuje i stav válečný. Tyto dva stavy od sebe rozlišuje. V přirozeném stavu žijí lidé podle rozumu a dodržují přirozený zákon. Ve stavu válečném se naopak lidé navzájem ohrožují na životě. Společné tyto stavy mají to, že zde není žádná nadřazená moc, která by byla soudcem a dokázala by rozsoudit lidské spory. Z toho vyplývá, že jednotlivci v přirozeném a válečném stavu žijí v neustálé nejistotě o svoje vlastnictví.⁵⁴

Právě nejistota o vlastnictví vede jednotlivce ke vstupu do politické společnosti. Chtějí se vyvarovat válečnému stavu a zachovat si své vlastnictví. Jelikož je ve státu zřízena autorita soudce na základě dohody, ke které se dá dovolovat o pomoc, je vyloučeno, aby válečný stav existoval.⁵⁵

2.2 Soukromé vlastnictví

Jednotlivci v přirozeném stavu mají právo na své vlastnictví dle jejich libosti v mezích přirozeného zákona a nikdo jiný nesmí jejich vlastnictví ohrozit. Locke pod pojmem vlastnictví zamýšlel něco víc, než pouhý materiální majetek jednotlivce. Vlastnictvím jednotlivce je jeho život, svoboda a majetek. Aby člověk mohl přežít, má právo na plody přírody, které ho udrží při životě. Bůh daroval Zemi a všechno s ní spojené všem lidem společně, aby mohli žít spokojený život.⁵⁶

Jestliže země byla Bohem dána všem lidem společně, jak si může jednatlivec něco přivlastnit? Jak člověk může vyjmout společnou věc a učinit jí svojí vlastní? Locke přichází s teorií práce. Každý člověk vlastní sám sebe a s tím vše spojené, proto musí vlastnit i práci svého těla. Jestliže člověk vynaloží práci k tomu, aby sebral jahody, nasbírané jahody vyjmul ze společného vlastnictví a učinil je svým soukromým vlastnictvím a nikdo jiný na ně nemá

⁵³ SIMMONS, J. *Locke's State of Nature*, s. 451.

⁵⁴ COPLESTON, F. *Dějiny filosofie V*, s. 173.

⁵⁵ SIMMONS, J. *Locke's State of Nature*, s. 452.

⁵⁶ MOULDS, H. *Private Property in John Locke's State of Nature*, s. 179.

právo. Stejný způsob platí i pro přivlastnění části půdy. Když člověk vynaloží práci na obdělávání půdy, učiní ji svým vlastnictvím. Spotřeba člověka je individuální záležitostí.⁵⁷

Locke se zabýval i hromaděním vlastnictví. Upozorňuje, že člověk si může přivlastnit jen tolik věcí, kolik dokáže sám spotřebovat předtím, než se zkaží. Kdyby člověk bral více, než sám dokáže spotřebovat, okrádal by ostatní jednotlivce a tím by činil proti přirozenému zákonu.⁵⁸ Se vznikem politické společnosti a vynalezením peněz, vznikl nový způsob jak hromadit svůj majetek, bez toho aniž by byl porušen přirozený zákon. Drahé kameny a kovy jsou trvanlivé a nikdy se nezkaží. Není nic proti přirozenému zákonu, aby lidé hromadili vlastnictví tohoto typu. Omezení nespočívá ve velikosti vlastnictví, nýbrž v tom, aby se nezkažilo předtím, než se spotřebuje.⁵⁹

Peníze mohou lidé směňovat za užitečné věci, které potřebují k svému životu. Ovšem vystává otázka, jak se určuje hodnota drahých kovů a kamenů? Locke tvrdí, že hodnotu určuje jejich vzácnost a skutečnost, že lidé po těchto věcech touží kvůli potěšení. Ve společnosti je zavedena pro každý typ platidla hodnota na základě dobrovolného souhlasu, která je obecně uznávaná. Tím vznikla ve státu ekonomika, kde lidé mohou peníze směnit za věci všeho druhu.⁶⁰

Vynález peněz taktéž umožnil člověku směňovat svou práci za peníze. Pokud s někým uzavře dohodu o mzdě, veškerá jeho práce patří zaměstnavateli. Zaměstnanec si svou práci nepřivlastňuje žádný majetek, proto zaměstnavatel má veškeré právo na věci, které zaměstnanec svou práci vyjme ze společného vlastnictví.⁶¹

Lockova teorie soukromého vlastnictví se zakládá na dvou předpokladech. Prvním je metafyzický předpoklad, že existuje přirozený zákon a přirozené právo na zachování vlastnictví od Boha. Aplikuje zde metafyzické pojetí kauzality: „*Způsobovat znamená něco jako umožňovat pronikání nějakého činitele do způsobovaného.*“⁶² Tedy podstata toho, jak pomocí práce lidé získávají soukromé vlastnictví. Druhý předpoklad vychází z antropologie. Jelikož člověk přirozeně strádá, je tento pocit strážně motivem k práci jako nástroj překonání pocitu nespokojenosti. Práce vede k uspokojení části lidských potřeb tím, že získá soukromé

⁵⁷ MOULDS, H. *Private Property in John Locke's State of Nature*, s. 179—180.

⁵⁸ Tamtéž, s. 181-182.

⁵⁹ Tamtéž, s. 185.

⁶⁰ Tamtéž, s. 185.

⁶¹ Tamtéž, s. 188.

⁶² RÖD, W. *Novověká filosofie II*, s. 77.

vlastnictví. „*Lockova nauka o vlastnictví se zakládá na pojetí člověka jako svobodně činné bytosti nucené k práci přirozeným způsobem.*“⁶³

2.3 Příčiny a vznik politické společnosti

Locke považoval rodinu za první uskupení lidí, kde vládl ten nejzpůsobilejší, čímž byl nejčastěji otec. Děti byly zvyklé na otcovu moc, která je dovedla ze stavu nedokonalosti dětství až do stavu dospělosti, a proto se rozhodly pod touto mocí zůstat i poté, co nabyly své vlastní svobody. Ačkoliv otec neměl žádné právo na moc nad svými dětmi po dovršení dospělosti, na základě dohody jeho moc přetrvala a tento způsob následování nejzpůsobilejšího se stal postupně zvykem. Tento zvyk se rozšířil i mimo rodinu, kde malé skupiny lidí, které se skládaly z více rodin, poslouchaly toho nejzpůsobilejšího, aby je vedl. Locke zde spatřuje základ pro vznik politických společností.⁶⁴

Základním rysem politické společnosti je výskyt zákonodárné a výkonné moci. Aby mohla politická společnost plnit svůj účel, tedy chránit vlastnictví občanů, je třeba, aby se všichni lidé, co chtějí vstoupit do politické společnosti, vzdali své přirozené moci trestat přestupky proti přirozenému zákonu a předali tuto moc státu na základě společné dohody. Tímto se stát stane hlavním soudcem, který podle stálých vytvořených zákonů a pravidel, které mají základ v přirozeném zákonu, bude trestat bezpráví vůči občanům a bude ochraňovat jejich práva a vlastnictví. Společnosti, kde se lidé nemohou obrátit na vyšší moc, která by potrestala bezpráví, nejsou politickou společností, ale naopak se stále nacházejí v přirozeném stavu, kde je každý vlastním soudcem.⁶⁵

Locke upozorňuje, že absolutní monarchie není politickou společností, jelikož samotný základ absolutní monarchie jde proti účelu politické společnosti. V absolutní monarchii se nenachází společná moc, která by jednala spravedlivě na základě ustanovených pravidel a zákonů. Je totiž faktem, že se monarcha staví nad všechny zákony a on sám je jediným soudcem. Proto je nemožné, aby se v absolutní monarchii nacházela nestranná zákonodárná moc. Kdyby se někdo v monarchii pokusil odvolat na to, že mu samotný vládce způsobil bezpráví, nikdy by se nedočkal spravedlnosti. Lidé se v takovém rozpoložení stále nacházejí v přirozeném stavu a

⁶³ RÖD, W. *Novověká filosofie II*, s. 78.

⁶⁴ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 71—73.

⁶⁵ Tamtéž, s. 78—80.

je třeba, aby vzájemnou dohodou vytvořili stát, kde si budou všichni podle zákonů rovni, a to včetně vládců a těch, kteří utvářejí samotné zákony.⁶⁶

Každý člověk je svobodný, proto aby vstoupil do politické společnosti, musí k tomu dát svůj souhlas. Nikdo nemůže být bez svého souhlasu podroben politické moci.⁶⁷ Aby se lidé dostali pryč z přirozeného stavu, musí uzavřít dohodu s ostatními, kde se všichni zbaví své přirozené moci trestat a spojením v jeden celek vytvoří politickou společnost. S touto dohodou souhlasí, protože se chtějí dostat z přirozeného stavu, kde jsou v neustálé nejistotě a nebezpečí. Účelem vytvoření politického tělesa je zajištění ochrany života, svobod a vlastnictví občanů, kteří uzavřením společenské smlouvy získají pohodlnější, bezpečnější a spravedlivější způsob života.⁶⁸

Uzavřením dohody vzniká politické těleso, které musí jednat na základě vůlí všech jednotlivců, kteří přistoupili na tuto dohodu. Chod státu musí být založen na rozhodnutí většiny, kde všichni jednotlivci musí takové rozhodnutí respektovat a nikdo nesmí odporovat.⁶⁹

Jestliže se člověk narodí v utvořené politické společnosti, je před dosažením dospělosti pod vládou svého otce a jakmile dosáhne dospělosti, jako svobodný člověk má právo si vybrat, zda se stane poddaným stávající vládě, zda se rozhodne pro vládu jinou nebo zůstane ve stavu přirozeném. Nikdo se totiž nerodí jako poddaný nějaké vládě, nýbrž se rodí pod vládu svého otce, která končí při dovršení dospělosti.⁷⁰ Mnozí lidé si toho nejsou vědomi, a proto jsou přesvědčeni, že nemají možnost volby. Následným užíváním majetku státu dávají tichý souhlas stávající vládě a stávají se poddanými dané vlády.⁷¹

2.4 Formy státního zřízení

Locke rozlišuje ve svém díle několik státních forem na základě toho, kdo ve státě drží nejvyšší moc, tedy moc zákonodárnou. Jestliže jí disponuje většina, jedná se o demokracii. Pokud zákonodárnou mocí disponuje pouze část vybraných, jedná se o oligarchii a v případě monarchie je svěřena nejvyšší moc jednotlivci. Je důležité, aby vláda ve státě jednala ve

⁶⁶ RÖD, W. *Novověká filosofie II*, s. 72—73.

⁶⁷ TUCKNESS, A. *Locke's Political Philosophy*.

⁶⁸ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 85—86.

⁶⁹ Tamtéž, s. 86—87.

⁷⁰ Tamtéž, s. 98—99.

⁷¹ TUCKNESS, A. *Locke's Political Philosophy*.

prospěch většiny, proto lze uzнат monarchistickou vládu jako legitimní, jestliže král jedná podle přirozeného zákona a pro blaho všech občanů.⁷²

Nejvhodnější státní formou se zdá být kombinace monarchie a oligarchie. V tomto státním uskupení je svěřena zákonodárná moc skupině vybraných a výkonná moc jednotlivci - panovníkovi. Takovou státní formu můžeme nalézt např. v dnešní Anglii, kde je zřízen parlament a hlavou státu je král.⁷³

2.5 Dělbba moci

Locke ve své teorii společenské smlouvy přichází s tzv. dělbou moci ve státě. Nejvyšší mocí je moc zákonodárná, která má určit pravidla, jak daný stát bude fungovat. Prvním společenským zákonem musí být zřízení zákonodárné moci ve státě za účelem ochrany vlastnictví občanů. Ustanovení zákonodárné moci musí být na základě souhlasu většiny.⁷⁴ Není možné, aby některý z občanů byl vázán k jiné moci, než byla zřízena rozhodnutím většiny. Tímto Locke reagoval na katolíky, ke kterým choval nedůvěru, jelikož přísahali svou věrnost papeži, kterého viděl jako „cizího knížete“.⁷⁵

Zákonodárná moc nemůže být větší než moc, kterou měli lidé v přirozeném stavu. Člověk v přirozeném stavu neměl žádnou moc nad životem, svobodou a vlastnictvím někoho jiného, proto vydané zákony ve státě musí vést pouze k veřejnému dobru občanů a nemůže je nikdy záměrně poškozovat. Tímto je jasné, že přirozený zákon, který se nacházel v přirozeném stavu, je stále platný i v politické společnosti. Je to věčné pravidlo pro všechny občany, zákonodárce a vládce, podle kterého se musí odvíjet všechny zavedené zákony společnosti.⁷⁶

Zákony vydané ve státě by neměli být zaváděny příležitostně a libovolně. Musí být trvalé a známé všem občanům a musí platit pro všechny stejně. Panovník se musí přijatými zákony řídit stejně jako všichni občané státu a nesmí nastat situace, že by panovník nebo legislativci zákony upravovaly či vytvářely pro jejich vlastní prospěch. Zákony nesmí odebrat vlastnictví občanů bez jejich souhlasu, jelikož by to odporovalo primárnímu účelu vytvořené politické společnosti. Pro potřebný chod státu je vhodné, aby každý občan na základě rozhodnutí většiny platil daně, za účelem poskytnutí bezpečí, které mu stát musí zajistit.⁷⁷

⁷² LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 106—107.

⁷³ ŠEJVL, M. *Idea právního státu v dějinách filozofie*, s. 190.

⁷⁴ TUCKNESS, A. *Locke's Political Philosophy*.

⁷⁵ ŠEJVL, M. *Idea právního státu v dějinách filozofie*, s. 191.

⁷⁶ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 108—109.

⁷⁷ COPLESTON, F. *Dějiny filozofie V*, s. 184.

Locke je přesvědčen, že v dobře organizovaném státě mimo zákonodárné moci je třeba zřídit i moc výkonnou a federativní, které jsou zákonodárné moci podřízené a jsou od ni oddělené, aby se zamezilo zneužití legislativy pro svůj prospěch. Moc výkonná má zajišťovat provádění a kontrolování zákonů, které legislativci vydají. Moc federativní má zajišťovat vedení války, uzavírání míru, diplomatická jednání s okolními státy a cizinci.⁷⁸ Moc federativní a výkonnou je vhodné předat do stejných rukou, jelikož se navzájem doplňují a je třeba, aby spolu úzce spolupracovali. Kdyby tomu tak nebylo, řízení státu by bylo pod různým vedením, což by vedlo k chaosu a nepořádku. Podle Locka činnost federativní moci nemusí být řízena státními zákony, ale může záviset na nejlepší uvážení těch, kterým byla tato moc svěřena. Naopak výkonná moc musí být zákony omezena.⁷⁹

Výkonná moc musí být oproti moci zákonodárné vždy činná, jelikož není nutné pořád vydávat zákony, ovšem je nutností neustále dané zákony provádět a dohlížet na ně. Výkonná moc má právo na svolání či rozpouštění zákonodárných shromáždění s cílem dosáhnoutí nejvyššího dobra pro občany, ovšem to ji nečiní nadřazenou mocí. Exekutiva má také právo na zvolení počtu zástupců z odlišných měst a obcí, aby se dosáhlo spravedlivého a rovnovážného složení shromáždění. Není totiž možné, aby větší město mělo více zástupců v legislativě než město menší.⁸⁰

Zákonodárná, výkonná a federativní moc nemůže být převedena na někoho jiného, než na toho, kterého si občané sami zvolí. Z toho vyplývá, že pouze lidé ve státě mají právo na změnění či zrušení státní moci tím, že si na základě rozhodnutí většiny vyberou někoho jiného, komu moc svěří.⁸¹

2.6 Prerogativa

Prerogativou Locke zamýšlel právo panovníka, který disponuje výkonnou mocí, jednat podle svého uvážení i proti zavedeným zákonům, za účelem veřejného dobra. Jelikož zákonodárná moc nemůže vydat zákony na všechny situace, které mohou nastat, je třeba, aby panovník mohl zakročit v případě, když se nějaká neočekávaná situace objeví. Příkladem může být hořící dům, kde panovník rozhodne dům zbořit s cílem, aby se oheň nerozšířil dále do města. Nastane-li situace, kde lid není spokojený s rozhodnutím panovníka, který podle nich nejednal

⁷⁸ TUCKNESS, A. *Locke's Political Philosophy*.

⁷⁹ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 116—117.

⁸⁰ Tamtéž, s. 120—124.

⁸¹ TUCKNESS, A. *Locke's Political Philosophy*.

ve prospěch občanů, není nikdo na zemi, kdo by mohl tento spor vyřešit. Jedině Bůh může rozsoudit spor mezi panovníkem a poddanými.⁸²

Myslím, že prerogativa je nežádoucí, jelikož není jisté, zda panovník bude jednat ve prospěch většiny. Jestli jediný, kdo může rozsoudit spor mezi panovníkem a občanem je Bůh, mám obavy, že by se občané nikdy nedovolali spravedlnosti a stali by se obětmi absolutní vlády panovníka, jako tomu bylo u Hobbese. Locke až moc spoléhal na dobrý záměr vládce, který mohl vidět u Viléma Oranžského, se kterým se setkal během svého exilu v Nizozemsku. Vilém se následně stal králem Anglie, čímž se mohla zrodit Anglie v konstituční monarchii.⁸³

2.7 Komentář a otázka otroctví

Lockovu koncepci společenské smlouvy nemůžeme považovat za prostou teorii vlády zákonů, protože je zřejmé, že pouhá vláda zákonů není pro Locka dostatečná, navzdory tvrzení, že kdokoliv disponuje nejvyšší mocí, musí vládnout podle zavedených stálých zákonů. Zavedení prerogativy, jako zdokonalení zákonodárné moci, Lockova teorie zcela přesahuje teorii vlády zákonů, jelikož mohou nastat situace, kdy je podle něj správné jednat mimo zavedené zákony.⁸⁴

Ačkoliv Locke nebyl za svou teorii společenské smlouvy tolik kritizován, jako tomu bylo u Thomase Hobbese, najdeme v jeho životě kritické momenty, které vyvolaly mnoho kontroverze. Locke byl v průběhu svého života zapojen do obchodu s otroky. Spolupracoval s hrabětem Ashleyem ze Shaftesbury, který byl zapleten v otrokářství. Locke pro něj pracoval jako osobní tajemník a poradce. Zároveň pracoval jako tajemník v radě pro obchod a zahraniční plantáže. Z těchto služeb získával velký profit, kde později investoval do bahamského obchodu a Královské africké společnosti, která se soustředila zejména na obchod se zlatem a otroky.⁸⁵

Podle Locka stav otroctví je pokračování válečného stavu mezi agresorem a napadeným, kde otrokem se stává agresor, jestliže prohraje spravedlivou válku. Jelikož agresor jednal proti přirozenému zákonu, za jeho činy si zaslouží smrt. Napadený může agresorovi vzít život nebo ho vzít jako svého zajatce, kde nadvláda nad jeho vlastnictvím je absolutní a svévolná.⁸⁶ Je důležité podotknout, že napadený nemá právo na vlastnictví jednotlivců, kteří se do války

⁸² TUCKNESS, A. *Locke's Political Philosophy*.

⁸³ UZGALIS, W. *John Locke*.

⁸⁴ ŠEJVL, M. *Idea právního státu v dějinách filozofie*, s. 195—196.

⁸⁵ FARR, J. *Locke, Natural Law, and New World Slavery*, s. 497.

⁸⁶ Tamtéž, s. 496.

nezapojili nebo se rozhodli do války nezapojovat. Stejná situace platí pro nevinné děti agresora. Děti by neměli být potrestáni za jednání svých rodičů, proto na jejich vlastnictví taktéž nemá nikdo nárok.⁸⁷

Locke byl za jeho činy později označován za rasistu, ovšem myšlenky v jeho díle tomu odporují. Prosazoval rovnost všech lidí bez ohledu na jejich fyzické vlastnosti. Nikde se nesnažil ospravedlnit myšlenku otroctví na základě rasy. Svou teorii spravedlivé války, kde agresor může být zajat napadeným, zamýšlel zejména pro Anglii, kde v jeho době probíhal boj o absolutní moc.⁸⁸

Na základě faktu, že nikde neprosazoval ospravedlnění otroctví na základě rasy, protože tvrdil, že jediná lidská rasa pochází od Adama⁸⁹, myslím, že Locke nerozlišoval lidi podle jejich rasy. Jeho zapojení do obchodu s otroky se mi zdá podivné, ale jsem toho názoru, že jeho hlavním motivem bylo získání velkého kapitálu. Jelikož v jeho době bylo otroctví veřejně přijímáno, nejspíše v tom neviděl takový problém, jako my vidíme dnes.

Navzdory jeho minulosti byly Lockovy myšlenky ohledně fungování státu pokrokové. Oproti Hobbesovi, který prosazoval absolutní autoritu, Locke vyzdvihoval „*podřízení státní moci právu, myšlenku subjektivních přirozených práv, myšlenku dělby moci a ideu práva na odpor.*“⁹⁰ Poskytl základ liberalismu a pozdější liberální myslitelé, kteří zastávají osobní svobodu člověka a požadují, aby do ní stát zasahoval pouze minimálně, zakládali své myšlení právě na Lockově teorii politických společností.⁹¹

⁸⁷ FARR, J. *Locke, Natural Law, and New World Slavery*, s. 503.

⁸⁸ Tamtéž, s. 510.

⁸⁹ Tamtéž, s. 510.

⁹⁰ ŠEJVL, M. *Idea právního státu v dějinách filozofie*, s. 185.

⁹¹ Tamtéž, s. 196.

3 Jean-Jacques Rousseau

3.1 Přírozený stav

Přírozený stav byl podle Rousseaua zlatý věk lidstva. Rousseau pojal přírozený stav jako počátek historického vývoje člověka, kde ve svém díle dával příklad domorodců z Ameriky, aby obyvatelé Evropy měli lepší představu o tom, jak takový člověk v přírozeném stavu žil předtím, než vytvořili občanskou společnost.⁹²

Člověk v přírozeném stavu žil samotářským a nezávislým životem bez soukromého majetku. Scházel se s ostatními pouze náhodně nebo za účelem rozmnožování.⁹³ V přírozeném stavu pouze fyzicky zdatný jedinec přežíval, ten kdo byl slabý, byl odsouzen k zániku. V tomto Rousseau vidí rozdíl oproti politické společnosti, kde i slabý jednotlivci mohou přežít, jelikož se nemusí spoléhat pouze na svou tělesnou sílu. Právě kvůli přežití měl člověk zdokonalené jak své fyzické vlastnosti, tak jeho smysly. Musel být připraven na veškeré nebezpečí, které ho v přírodě čekalo, a tím se stal divoch silnější, než jakýkoliv člověk ve společnosti. Člověk byl také v přírozeném stavu méně nemocen, jelikož ve společnosti je více zdrojů jak onemocnět, proto silný divoch nepotřeboval vůbec žádné léky ke spokojenému životu. Člověk vstupem do společnosti přijímá měkký a zženštilý způsob života, který ničí jeho sílu a odvalu, což Rousseau považuje za úpadek lidské rasy.⁹⁴

V přírozeném stavu byl člověk svobodný a nikdo nebyl nikomu nadřazený. Člověk se lišil od zvířat tím, že měl možnost svobodné volby ohledně svého jednání, aby si mohl zvolit to, co je pro něj výhodné a co škodlivé. Zvíře naopak jedná tak, jak mu to příroda nastavila – jedná pouze na základě svých pudů a tedy jedná instinktivně bez rozmyslu.⁹⁵

Jednotlivci v přírozeném stavu jednájí na základě dvou vášní. Jsou tím pud sebezáchovy a soucit k druhým. Soucit Rousseau definuje jako přírozený odpor k tomu, když vidíme jakoukoli jinou rozumnou bytost, a zejména kohokoli z našeho druhu trpět bolestí nebo smrtí. Soucit tedy vede člověka k tomu, aby byl dobrý k druhým a navzájem si neškodili. Rozum v přírozeném stavu ještě není dostatečně vyvinutý, aby ovládal lidské jednání. Právě kvůli

⁹² JACK, M. *One State of Nature*, s. 119—120.

⁹³ Tamtéž, s. 120.

⁹⁴ ROUSSEAU, J. *Rozpravy*, s. 87—92.

⁹⁵ Tamtéž, s. 92.

soucit k druhým se v přirozeném stavu nenachází válečný stav, jak se domníval Hobbes. Každý jednotlivec si žil svým vlastním životem a ostatním neublížoval.⁹⁶

V čem spočívaly morální zásady chování takového divocha? Přirozený zákon tvoří výše zmiňovaný pud sebezáchovy a soucit k druhým. Rousseau odmítá názor, že by se přirozený zákon zakládal na rozumu, jako je o tom přesvědčen například Hobbes. Kvůli soucit, který člověk cítí k druhým, nikomu nechce ublížit.⁹⁷ Řídí se pravidlem: „*Konej své dobro tak, abys co možná nejméně uškodil druhému.*“⁹⁸

Rousseau rozlišuje dva druhy nerovností mezi lidmi. První je nerovnost přirozená, která spočívá v rozlišnostech tělesných vlastností, do které můžeme zahrnout věk, zdraví, tělesné síly a sílu mysli. Pochází od přírody a není možné se jí zbavit. Druhou nerovností je nerovnost politická, která spočívá v nerovnostech mezi lidmi ve společnosti. Vzniká na základě dohody, kde slabší jedinci následují mocnější, bohatší a uctívanější jednotlivce. Ze slabých lidí se tak stávají otroci mocných, kteří se nemají jak bránit.⁹⁹

3.2 Příčiny a vznik občanské společnosti

Opravdový zakladatel občanské společnosti byl ten, který prohlásil: „Tohle je mé!“ Vznik občanské společnosti je tedy úzce spojen se vznikem soukromého vlastnictví. Rousseau je přesvědčen, že právě přijetí tohoto výroku ostatními začala doba degradace, hrůz, válek, vražd a zločinů. Z ideálního přirozeného stavu se lidé pomalu přetvářeli z divocha na společenskou bytost. Aby překonali překážky ve svém životě, museli si začít navzájem pomáhat a vynalézat nové nástroje a prostředky.¹⁰⁰

Ze shromažďování lidí vznikla první společenská nerovnost, protože nadanější a obratnější jedinci získali lepší postavení na základě ocenění od druhých, které se jim dostávalo. Ostatní toužili po stejné slávě a tím mezi lidmi vznikla závist a soupeření, což vedlo ke zlu mezi lidmi. Přetvořením člověka z divocha na společenskou bytost skončila vrcholná éra lidstva.¹⁰¹

⁹⁶ JACK, M. *One State of Nature*, s. 120.

⁹⁷ ROUSSEAU, J. *Rozpravy*, s. 80—81.

⁹⁸ Tamtéž, s. 107.

⁹⁹ Tamtéž, s. 83.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 115—116.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 120—121.

Rousseau považuje rodinu za první společnost, která je pro něj vzorem pro společnou občanskou. Panovník státu je pro něj otcem, který se stará o své děti – občany. V rodině jsou všichni svobodní a rovní a proto by tomu mělo tak být i v občanské společnosti.¹⁰²

Jakmile v lidském vývoji jednotlivci došli do okamžiku, kdy nedokázali v přirozeném stavu odolávat překážkám, které se postupem času vytvořili, bylo nutností, aby spojili své síly dohromady a uzavřeli společenskou smlouvu. Uzavřením společenské smlouvy dokáží společně ochraňovat svou sebezáchovu a svůj soukromý majetek. Nastává zde ale problém. Jak je možné dosáhnout, aby člověk nepřišel o svou přirozenou svobodu a zároveň aby společenská smlouva mohla plnit svůj účel? Jinými slovy, aby společenská smlouva byla pro všechny výhodná, kde si všichni zachovají svou svobodu v takové míře, která je slučitelná s účelem společenství. Rousseau přichází s odpovědí, že všichni, kteří společenskou smlouvu uzavírají, se musí vzdát veškerých svých práv ve prospěch všech ve společnosti. Výhoda takového aktu spočívá v tom, že když nikdo nebude mít víc jak někdo jiný, není možné, aby se lidé navzájem poškozovali, jelikož není nic, co by někomu chybělo a někdo jiný by to vlastnil.¹⁰³ „*Každý z nás dává svou osobu a všechnu svou moc pod nejvyšší řízení obecné vůle a přijímáme zároveň každého člena jako nedělitelnou část celku.*“¹⁰⁴

Uzavřením společenské smlouvy vzniká politické hromadné těleso, do kterého patří tolik lidí, kolik společenskou smlouvu uzavřou s ostatními jednotlivci. Toto politické těleso disponuje jednotou, svou individualitou a vlastní vůlí. Pro Rousseaua je utvořené těleso suverénem. Jednotlivci ve společnosti se stávají občany nebo poddanými, kteří jsou vázáni zákony vydané v této společnosti.¹⁰⁵

Suverén vydanými zákony není vázán, jelikož by to bylo proti přirozenosti státu, kdyby suverén nemohl překročit zákony, které on sám vydal. Rousseau se tento názor snaží ukázat na soukromníkovi, který by chtěl uzavřít smlouvu sám se sebou. Není přeci možné ani logické, aby tak učinil, jelikož by to nemělo žádný význam. Protože jak občané, tak suverén mají stejný cíl, není třeba, aby svrchovaná moc dávala nějaké záruky občanům, že svou moc nezneužije. Není totiž možné, aby si navzájem škodili, jelikož mají všichni stejný cíl a jakýkoliv čin proti tomu druhému by škodil oběma zároveň. Z toho vyplývá, že kdokoliv by se snažil neuposlechnout vůli státu, bude donucen celým tělesem tak učinit.¹⁰⁶

¹⁰² ROUSSEAU, J. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*, s. 13.

¹⁰³ Tamtéž, s. 23—25.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 25.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 25—26.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 27—29.

Jednání a práva jednotlivců, kteří opustili přirozený stav a vytvořili občanskou společnost, se razantně změnila uzavřením společenské smlouvy. V přirozeném stavu člověk jednal na základě svých pudů, potřeb a citů, ovšem ve společnosti musí využívat vyvinutý rozum, díky kterému může spolupráce s ostatními fungovat. Člověk ve státu ztratil přirozenou svobodu a právo na vše. Naopak získal svobodu občanskou a právo na soukromé vlastnictví. Přirozená svoboda byla v přirozeném stavu omezena pouze silami jednotlivce, zatímco občanská svoboda je omezována obecnou vůlí státu.¹⁰⁷

3.3 Formy státního zřízení

Stejně jako Hobbes a Locke rozlišuje Rousseau tři základní formy státu. Je tím demokracie, aristokracie a monarchie. Demokracii přirovnává až k dokonalé formě, která se ovšem pro lidi nehodí. Demokracii definuje jako vládu všech občanů ve státě, kde moc zákonodárná je spojena s mocí výkonnou. Tím vzniká tzv. vláda bez vlády. Není prospěšné, aby ten, kdo vydává zákony, je zároveň vykonával, jelikož zde vzniká nebezpečí zneužití moci a prosazování soukromých cílů na úkor cílů veřejných. Právě zneužití moci zákonodárců považuje Rousseau za největší nebezpečí ve státu. Dalším důvodem, proč demokracie není vhodná, je ten, že má největší tendenci k vypuknutí občanských válek. Aby mohla demokracie fungovat, muselo by se jednat o národ bohů a ne lidí.¹⁰⁸

Aristokracii definuje jako vládu několika vybraných jednotlivců. Historicky první společnosti fungovali na podstatě aristokracie. Divoši takto fungují do dnes, kde rozhodnutí, jak jejich kmen bude fungovat, závisí na skupině starších, kteří mají moc rozhodovat. Rousseau rozděluje aristokracii na tři druhy: přirozenou, volenou a dědičnou. Za nejlepší považuje aristokracii volenou, kde spatřuje výhodu v tom, že členové rady jsou voleni na základě jejich vlastností a schopností, což zaručuje jejich způsobilost k vládnutí. Vzhledem k menšímu počtu zvolených je vláda efektivnější, než kdyby se jednalo o větší počet lidí.¹⁰⁹

Poslední formou státu, kterou Rousseau rozlišuje, je monarchie. Jedná se o vládu jednotlivce, který disponuje jak zákonodárnou tak výkonnou mocí. Oproti demokracii, kde veškerou moc měli všichni občané, jí v monarchii disponuje pouze jeden člověk. Monarchie má své výhody i nevýhody. Jako výhodu můžeme uvést efektivitu vládnutí, jelikož se jedná

¹⁰⁷ ROUSSEAU, J. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*, s. 29—30.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 77—79.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 79—81.

pouze o jednu osobu, není možné, aby zde byly protichůdné názory, jak vedení státu bude fungovat. Mezi nevýhody můžeme zařadit nebezpečí, že král bude jednat na základě svého soukromého zájmu a nebude jednat ve prospěch svých poddaných.¹¹⁰

V praxi jednotlivé státy nefungují na základě jedné z uvedených forem vlády, ale jedná se o různé kombinace podle toho, co každý stát vyžaduje. Rousseau tvrdí, že ideální forma vlády ve světě neexistuje, protože je třeba vždy zvážit podmínky k životu a potřeby všech občanů.¹¹¹ Za dobrou vládu považuje tu, za které se občané nejvíce rozmnožují, což vede k prospěchu a rozkvětu státu. Naopak za špatné vlády občané vymírají, a samotný národ pomalu zaniká.¹¹²

3.4 Organizace státu

Hlavním cílem státu je společné blaho občanů, kterého lze dosáhnout pomocí moci, kterou stát získá uzavřením společenské smlouvy. Státní moc musí jednat na základě obecné vůle, aby mohla docílit svého cíle. Jako prostředek k dosáhnutí společného blaha, je třeba ve státu zřídit svrchovanou moc, která není podle Rousseaua dělitelná. Byl totiž přesvědčen, že dělitelnost svrchované moci je jeden velký omyl. Stát představuje jako jednotlivce, kde kdyby byla jeho moc rozdělena, byl by rozsekán na kusy a následně nazpět složen pouze z jeho očí a další části jeho těla by patřily někomu jinému. Tím by se samotná podstata suveréna vytratila.¹¹³ Svrchovaná moc musí tedy jednat pouze v zájmu všech a může požadovat o občanech jen to, co vede ke společnému blahu. Suverén nemůže zatěžovat občany záležitostmi, které by byly prospěšné jen pro část celku. Žádný občan nesmí být zatížen více než druhý, protože ve státu jsou si všichni lidé rovni a tím pádem mají všichni stejná práva a povinnosti.¹¹⁴

Jaká je podstata obecné vůle, kterou musí stát následovat? Obecná vůle je vždy správná a vždy vede k obecnému blahu. Obecná vůle přichází od lidu, proto není zaručeno, že každé rozhodnutí na základě obecné vůle je to nejvýhodnější, jelikož není možné, aby lid vždy věděl, co je pro ně nejlepší. Je tedy nutností, aby při každém rozhodnutí byly vyslyšeny vůle všech občanů. Protichůdné soukromé vůle se vynulují a ta vůle, která zbyde, lze považovat za obecnou vůli, kterou by se lid a státní moc měla řídit.¹¹⁵

¹¹⁰ ROUSSEAU, J. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*, s. 82.

¹¹¹ Tamtéž, s. 89—91.

¹¹² Tamtéž, s. 97.

¹¹³ Tamtéž, s. 34—36.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 39—42.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 37—38.

Ve státě je třeba zavést zákony, podle kterých se musí společnost řídit. Zákon musí být postaven na spravedlnosti. Spravedlnost pochází od Boha, kde člověk je schopen ji poznat pomocí rozumu. Zákony udávají pravidla na základě obecné vůle, jak se lidé ve společnosti mohou a zároveň nesmí chovat. Jestliže někdo zákon poruší, musí být potrestán adekvátně za svůj přestupek. Zákon musí disponovat několika vlastnostmi, aby se mohl považovat za dobrý zákon - musí být spravedlivý a obecný. Je možné uložit zákon určité skupině občanů, ovšem nikoliv pouze jednotlivci. Státy, ve kterém jsou správně zavedeny zákony, podle který se lid řídí, označuje Rousseau za republiku, bez ohledu na formu vlády.¹¹⁶

Kdo má právo ve státě vydávat zákony? Je tím zákonodárce, který není ovšem obyčejným občanem. Zákonodárce nedisponuje svrchovanou mocí, ani se nejedná o úřad, jelikož nemá nic společného s vládou – nedisponuje výkonnou mocí. Je to vyšší funkce, kterou řadíme nad všechno ve státě a jeho cílem je vydávat obecná pravidla, podle kterých se musí občané ve státě chovat a tím zajistit všeobecné blaho. Vydané zákony musí být vždy odsouhlaseny lidmi ve státě, jelikož není zaručeno, že vůle zákonodárce se bude slučovat s vůlí obecnou.¹¹⁷

Zákonodárce při vydávání zákonů musí mít za cíl udržet ve státu svobodu a rovnost všech občanů. Rovností má Rousseau na mysli stav, kde nikdo není tak chudý, aby se musel prodávat druhým a zároveň nikdo tak bohatý, aby si mohl druhé kupovat. Zákonodárci by vždy měli brát při vydávání zákonů ohled na poměry daného státu a upravit zákony tak, aby občanům nejvíce vyhovovaly a vedly k největšímu užítku.¹¹⁸

Aby mohl stát správně fungovat, je třeba, aby jeho základ byl založen na dvou vlastnostech - vůli a síle. Podobně jako člověk, který když chce dosáhnout svého cíle, musí mít vůli, aby začal jednat, a zároveň musí mít sílu, aby mohl daného cíle dosáhnout. Vůli státu zastupuje moc zákonodárná a sílu státu zastupuje moc výkonná. Moc zákonodárná patří lidem ve státu a moc výkonná, která zajišťuje uplatňování zákonů, patří vládě. Vláda je prostředníkem mezi občany a suverénem, jejímž účelem je uplatňování zákonů a zajištění občanské a politické svobody.¹¹⁹

Jak je taková vláda zřízena? Po uzavření společenské smlouvy je nutností, aby suverén rozhodl, jakou státní formu stát pojme a zároveň s tím musí zřídit i samotnou vládu. Vláda tedy

¹¹⁶ ROUSSEAU, J. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*, s. 46—48.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 51—52.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 62—63.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 67—68.

není zřízena na základě společenské smlouvy, ovšem vzniká vydáním prvního zákona. Lid může úředníky, kteří zastupují vládu, kdykoliv usadit či sesadit z jejich pozice, jestliže nevykonávají své povinnosti na základě obecné vůle. Z toho vyplývá, že shromáždění lidu jako suverén může pozměnit vládu a státní formu kdykoliv, kdy je to potřeba k zachování společného blaha.¹²⁰

3.5 Komentář

„Člověk se narodil svoboděn a všude je v okovech. Ten, kdo se má za pána ostatních, zůstává větším otrokem, než oni.“¹²¹ Touto tezí Rousseau shrnul moderního člověka. Tvrdil, že se člověk narodí na tento svět nevinný a svobodný, ovšem lidská sebeláska ve společnosti, kterou zamýšlel jako touhu člověka být lepším než druzí, vede k lidské morální zkaženosti. Zároveň ti, kteří se považují za pány ostatních, jsou více otroky než druzí, jelikož jsou na svých poddaných závislí více, než oni na něm.¹²²

Rousseau byl přesvědčen, že člověk v přirozeném stavu, kterého se snažil ukázat jako divocha v tehdejší Americe, byl téměř dokonalý a tento stav považoval za vrcholnou éru lidstva. Nikdo nebyl závislý na druhých, nebyl morálně zkažený a osamělý způsob života dovedl jeho individuální dovednosti až k dokonalosti. Člověk byl spoután řetězy až vstupem do společnosti, kde je nucen být závislý na ostatních, dodržovat společenská pravidla a jeho přirozená svoboda je omezena.

Rousseauova politická filosofie se snažila především odpovědět na otázku, jak by měl člověk žít. Dávala důraz na to, že by vláda neměla zasahovat tolik do života lidí – nikdo nesmí být zatěžován více, než ostatní. Naopak by ale lidé neměli od vlády tolik očekávat.¹²³ V jeho teorii společenské smlouvy se snažil lidem dát co nejvíce moci, kde by to byli právě oni, kteří by například schvalovali státní zákony a tím rozhodovali, jak se ve státě bude žít. Zavedl termín obecné vůle, která se skládá z individuálních vůlí občanů a slouží jako vůle státu, na základě které musí státní moc jednat, pro dosažení společného blaha. Rousseauovu nauku považují za kritiku moderní společnosti.

¹²⁰ ROUSSEAU, J. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*, s. 112—113.

¹²¹ Tamtéž, s. 12.

¹²² REISERT, J. *Jean-Jacques Rousseau: Moderní kritik modernity*, s. 51.

¹²³ Tamtéž, s. 54.

4 Srovnání teorií společenské smlouvy

4.1 Přirozený stav

Všichni tři autoři se před uzavřením společenské smlouvy věnovali přirozenému stavu. Tento stav definovali jako stav bez nadřazené moci, která by dohlížela na jednání jedinců a případně je trestala za jednání proti přirozenému zákonu. Přirozený stav byl pro každého autora jinak zásadní. Hobbes přirozenému stavu nepřikládal takovou důležitost, jelikož nebyl přesvědčen, že takový stav někdy existoval, proto mu ve svém díle nevěnuje tolik pozornosti. Naopak pro Rousseaua přirozený stav byl velmi důležitý. Představoval si ho jako zlatý věk lidstva a byl to pro něj způsob, jak popsat historický vývoj lidské rasy, kde si člověka v přirozeném stavu představoval jako silného divocha. Locke se přirozenému stavu nevěnoval tolik jako Rousseau, ale oproti Hobbesovi byl přesvědčen, že přirozený stav existuje a můžeme ho nalézt i v dnešní době. Podle něj jsou vládcí nezávislých států neustále v přirozeném stavu vůči ostatním vládcům.

Hobbes si představoval člověka v přirozeném stavu jako sobeckou bytost, která jednala na základě vášní, které vedly k neustálým sporům s ostatními. Přirozený stav srovnával se stavem válečným, kde vzniklé spory pocházející z touhy po slávě, nedůvěřivosti a soutěživosti vedly člověka k válce všech proti všem. Jednotlivci v tomto stavu byli svobodní, rovní a všichni usilovali o přežití. Měli právo na vše do té doby, dokud si to dokázali udržet. Byl to stav nejistoty, nebezpečí a utrpení. Aby se lidstvo dostalo z tohoto hrůzného stavu pryč, musí naslouchat přirozenému rozumu, díky kterému mohou poznat přirozený zákon, který říká, že každý člověk má usilovat o mír jakýmkoliv způsobem. Jelikož se v přirozeném stavu nenachází žádná nadřazená moc, která by dohlížela na dodržování přirozeného zákona, musí lidé uzavřít mezi sebou společenskou smlouvu, aby bylo zajištěno jejich bezpečí a dodržování přirozeného zákona. Společenskou smlouvou jmenují suveréna, který disponuje mocí pro uchování míru a dokáže zajistit bezpečnost pro jeho poddané. Přirozený stav podle Hobbese je tedy plný nebezpečí, nejistoty, hrůz a války, ve kterém člověk nemůže přežít.

Locke v přirozeném stavu stejně jako Hobbes připisoval člověku svobodu a rovnost. Ovšem oproti Hobbesovi zdůrazňuje, že překročení přirozeného zákona je trestné, a tudíž jednotlivci musejí jednat v rámci tohoto zákona, který objevili stejně jako u Hobbese pomocí rozumu. Přirozený zákon prikazuje lidem, aby nepoškozovali vlastnictví druhých. Pod pojmem vlastnictví si Locke představoval svobodu, život, zdraví a soukromý majetek jednotlivců.

Jestliže nějaký člověk poruší přirozený zákon, společnost má právo na jeho potrestání v takové míře, aby to odradilo ostatní od podobného jednání. Locke ve své teorii jako jediný z této trojice autorů uvádí důležitost Boha, kde jedině Bůh má nad lidským životem plnou kontrolu. Samotní jednotlivci nemůžou spáchat sebevraždu či ukončit život druhých. Jedinou výjimkou je potrestání na základě porušení přirozeného zákona nebo sebeobrana. Locke tedy pojal přirozený stav odlišně než Hobbes. Oproti Hobbesovi dává důraz na dodržování přirozeného zákona a nepovažuje jej za válečný stav, ve kterém by člověk nedokázal přežít. Ovšem aby lidé měli větší jistotu ohledně ochrany jejich života a soukromého vlastnictví, rozhodli se uzavřít společenskou smlouvu, aby zřídili nadřazenou moc, která bude jednat jako ochránce a soudce při porušení přirozeného zákona.

Rousseau oproti Hobbesovi a Lockovi pojal člověka v přirozeném stavu jako nespolečenskou bytost, která žila samotářský, svobodný a nezávislý život. Jelikož lidé nebyli mezi sebou v kontaktu, nevznikaly žádné lidské spory, navzájem si neubližovali a jediné nebezpečí pro ně byly nástrahy přírody. Rousseau byl přesvědčen, že v takovém stavu se lidská rasa měla nejlíp, což naprosto odporuje Hobbesovým názorům. Člověk nejednal na základě vášní, ani na základě rozumu jak tomu bylo u předchozích autorů, jelikož ho neměl dostatečně vyvinutý. Hlavními dvěma faktory jednání byl soucit k druhým a pud sebezáchovy, který nahrazoval přirozený zákon. Člověk jednal tak, aby neohrožoval sám sebe a zároveň aby neškodil druhým. Rozumu a pomalému vývoji společnosti připisoval Rousseau začátek konce zlatých časů lidstva. Člověk, který začal používat rozum a začal si přisvojovat předměty okolo sebe, začal disponovat touhou po uznání, bohatství a moci. Zde Rousseau spatřuje vznik morální zkaženosti člověka, který začal krást a ubližovat druhým pro svůj prospěch. Z ideálního přirozeného stavu nastal stav, který velmi připomínal přirozený stav podle Hobbesa – plný hrůz a nebezpečí. Tím, jak vznikala společenská nerovnost mezi lidmi, kde se ze slabých a chudých lidí stali otroci bohatých a mocných, lidé došli do bodu, kdy už nebylo přirozený stav udržet, a proto uzavřeli společenskou smlouvu, aby dokázali zamezit nerovnostem a nebezpečí, které jim hrozilo.

4.2 Akt uzavření společenské smlouvy

U všech tří autorů uzavření společenské smlouvy slouží k opuštění přirozeného stavu a zajištění hodnot, které lidem v přirozeném stavu chyběly nebo byly v ohrožení. Každý z autorů předkládá odlišnou formulaci společenské smlouvy, ve kterých můžeme vidět podobnosti i odlišnosti.

Při uzavření společenské smlouvy je pro Locka důležité, aby lidé zůstali svobodní minimálně do takové míry, která je slučitelná s účelem státu. Neodevzdávají veškerá svá práva ve prospěch státu a utvořený suverén nad nimi nemá neomezenou moc. Lockova teorie stojí na tom, aby stát sloužil občanům a ne naopak. Občané ve státu musí jednat na základě rozhodnutí většiny a musí dodržovat vydané zákony. To jsou jediná omezení, které podle Locka přináší život ve státě. V případě Hobbesa a Rousseaua spatřujeme výrazný rozdíl. Lidé, kteří uzavírají společenskou smlouvu, se na rozdíl od Lockova pojetí musí vzdát všech práv ve prospěch utvořeného státu – suveréna. Tím pádem ztrácejí neomezenou svobodu, kterou měli v přirozeném stavu. Hobbes a Rousseau jsou toho názoru, že je nutností práva odevzdat, jelikož kdyby tak lidé neučinili, stále by se mezi lidmi nacházela nerovnost, ze které by pramenila závist, jelikož by někdo měl více jak druhý. Odevzdáním práv ve prospěch státu nikdo nebude mít víc než druhý, což tento problém eliminuje. Samozřejmě z takového aktu vyplývá, že Hobbesův ustanovený suverén, na rozdíl od Lockovy teorie, disponuje neomezenou mocí nad lidmi ve státě.

4.3 Soukromé vlastnictví, uspořádání a fungování státu

Důležitým rozdílem mezi autory je pojetí soukromého vlastnictví. Locke byl přesvědčen, že soukromé vlastnictví existovalo ještě před tím, než vzniknul samotný stát, zatímco Hobbes zavedení soukromého vlastnictví udával jako právo suveréna. Podle Locka si lidé prostřednictvím práce přisvojovali věci, které předtím byli dány od Boha všem lidem společně. Samotný stát má pak sloužit lidu zejména jako ochránce soukromého vlastnictví. Rousseau soukromé vlastnictví nespatoval na počátku vývoje člověka. Nejdříve člověk jako divoch žádný majetek nepotřeboval a mohl se spoléhat pouze na svojí vlastní sílu, ovšem rozvojem rozumu si člověk později začal přisvojovat věci a tím vzniklo soukromé vlastnictví ještě před uzavřením společenské smlouvy. Rousseau dává za vinu prvních sociálních nerovností mezi lidmi právě vlastnictví a považuje ho za první krůček k degradaci lidské rasy.

Ustanovený suverén má povinnosti, které musí ve státě plnit. Pro každého z autorů to bylo něco odlišného, ale shodují se v tom, že je třeba jednat pro všeobecné blaho občanů. Pro Hobbesa hlavní povinností suveréna je zajištění bezpečnosti a života každého jednotlivce udržováním míru. Pro Locka to bylo zajištění svobody a ochrany soukromého vlastnictví. Pro Rousseaua suverén musel zajistit politická práva občanům a poskytnutí možnosti každému jednotlivci se podílet na vedení státu.

Podle Hobbesa si nikdo z poddaných nemůže na suveréna stěžovat, jelikož při uzavření společenské smlouvy autorizoval veškeré jeho jednání. Suverén ve státě disponuje absolutní mocí, s čímž přichází mnoho práv. Má právo být nejvyšším soudcem, rozhodovat o válce nebo určovat jaké učení je nebezpečné. Také stanovuje pravidla soukromého vlastnictví, které život ve státě přináší. Aby mohl co nejlépe vládnout, má právo vybrat si své rádce, služebníky, úředníky, správce. Suverén má právo vydávat zákony, které jsou pravidly a příkazy, jak se ve státě bude žít a zároveň trestat ty, kteří zákony poruší. Zákony by vždy měly vést k prospěchu jeho poddaných, ovšem to, co vede k prospěchu poddaných, závisí pouze na rozhodnutí suveréna. Hobbes byl přesvědčen, že suverénova moc nesmí být dělitelná, ovšem suverén má právo na vytvoření politických sdruženích, která mají za cíl pomáhat suverénovi s vládou v oboru, pro která byla vytvořena.

Hobbes byl zastáncem absolutní monarchie. V monarchii viděl nejvíce benefitů. Argumentoval tím, že aby byl král úspěšný, musí jednat pouze pro dobro svých poddaných a nemůže se stát, aby fungování státu vycházelo z více vůlí, než je ta králova. Hobbes si už ale neuvědomoval, že vložení absolutní moci jednotlivci vede k riziku zneužití moci, co Locke považoval za velké nebezpečí a proto absolutní monarchii odmítal. Suverén je omezován pouze přirozeným zákonem, který platí pro všechny ve státě bez výjimek.

Lockovo pojetí státu bylo velmi odlišné od toho, co navrhoval Hobbes. Locke oproti Hobbesovi dává možnost rozhodování ve státě hlasu většiny. I když si byl vědom toho, že rozhodnutí většiny nemusí být vždy správné, není možné, aby fungování státu bylo zneužíváno soukromými zájmy, jako tomu hrozí u vlády jednotlivce podle Hobbesa. Další rozdíl v Lockovo teorii oproti Hobbesovo můžeme vidět v rozdělení státní moci. Locke byl přesvědčen, že státní moc musí být rozdělena na zákonodárnou, výkonnou a federativní. Zákonodárná moc slouží k vydávání zákonů, výkonná moc slouží k uplatňování těchto zákonů a moc federativní slouží k vyhlášení válek a diplomacii mezi státy. Zákonodárná moc musí být nadřazená všem ostatním mocím a musí být oddělena od moci výkonné, aby nemohlo dojít k jejímu zneužití pro soukromé cíle. Držitelem suverenity je sdružení občanů, kteří mají právo na vytvoření a odvolání vlády, jestliže jsou s ní nespokojeni. Oproti Hobbesovi tedy Locke zastává názor, že se lidé mohou vzbouřit vůči vládě v případě, když nejedná ve prospěch občanů. Lid může kdykoliv stát opustit nebo dokonce založit nový. Lockova teorie je založena na principu, že stát slouží lidu a ne naopak.

Pro Rousseaua je suverén asociace občanů. Suveréna definuje jako sociální skupinu všech občanů, kde každý občan má právo na ovlivnění fungování státu. Rousseau stejně jako

Hobbes zastává názor, že státní moc není dělitelná. I přesto ale uznává moc zákonodárnou a výkonnou. Zákonodárnou moc spatřuje nad vším ve státě, tedy i nad samotným suverénem. Slouží k vydávání zákonů, které musí uplatňovat obecnou vůli. Výkonná moc slouží k uplatňování zákonů a náleží vládě, kterou suverén ustanovil. Rousseau oproti Hobbesovi nepreferuje žádnou formu státního zřízení. Jestliže ve státě jsou legitimní zákony, které občané dodržují, jedná se podle Rousseaua o jediný případ dobré vlády, za které stát vzkvétá. Jestliže není suverén s vládou spokojený, má právo na její změnu. Stejně jako Locke je Rousseau zastáncem toho, že lid může vytvořený stát zrušit a navrátit se zpět do přirozeného stavu, jestliže je na základě obecné vůle tak rozhodnuto.

Závěr

Stav bez nadřazené moci, ve kterém člověk žil předtím, než uzavřel společenskou smlouvu a vstoupil do občanské společnosti, všichni tři myslitelé nazývali přirozeným stavem. Hobbes nevěřil, že takový stav existoval, ovšem Locke s Rousseauem byli přesvědčeni, že lidé v takovém stavu doopravdy existovali a podle Locka stále existují. Pro všechny autory byl člověk v přirozeném stavu svobodný a všichni si byli rovni. Hobbes přirozený stav definoval jako válečný stav, ve kterém vedli všichni válku se všema. Všichni měli přirozeného právo na vše, usilovali o přežití a mezi jednotlivci byli neustálé spory pocházející z negativních lidských vlastností. Díky přirozenému zákonu, který člověk objevil pomocí rozumu, mohlo lidstvo opustit tento nebezpečný, hrůzný stav, jelikož podle Hobbese přirozený zákon říká lidem, aby se snažili dosáhnout míru jakýmkoliv způsobem. Lockovo přirozený stav byl odlišný. Lidé byli svobodní a měli právo na vše, ovšem se museli řídit přirozeným zákonem, který stejně jako tvrdil Hobbes, objevili pomocí rozumu. Přirozený zákon podle Locka přikazoval všem lidem, aby neohrožovali vlastnictví druhých, kde pod vlastnictvím si Locke představoval život, svobodu a majetek jednotlivců. Jestliže někdo přirozený zákon porušil, ostatní lidé měli právo na jeho potrestání. Pro Rousseaua byl přirozený stav z počátku něco dokonalého, kde se člověk měl nejlépe za svou existenci. Člověk byl svobodný, nezávislý a samotářský. Lidé nebyli navzájem ve styku, a proto se člověk nikdy nedostával do konfliktů s ostatními. Jediné problémy které musel řešit, byly spojené s přežitím v přírodě. Motiv lidského jednání byl ovlivněn pudem sebezáchovy a soucitem k druhým, který sloužil jako náhrada za přirozený zákon. V tomto stavu si nikdo navzájem neškodil a jednal pouze pro své vlastní přežití.

Podle všech tří myslitelů ovšem lidstvo došlo do bodu, kdy nebylo možné v přirozeném stavu setrvat. Důvody pro opuštění přirozeného stavu byly ale odlišné. Podle Hobbese museli lidé opustit přirozený stav, aby dokázali ochránit svůj život a dosáhnout míru. Locke viděl důvod k opuštění přirozeného stavu zejména v ochraně svobody a soukromého vlastnictví a Rousseau v nastolení řádu, který zajistí rovnost mezi lidmi a jejich ochranu.

Co se týče aktu uzavření společenské smlouvy, Locke byl přesvědčen, že lidé musí i nadále zůstat svobodní a tudíž se musí vzdát ve prospěch státu pouze takové části své svobody, aby mohl být zajištěn účel občanské společnosti. Hobbes a Rousseau měli odlišný názor. Lidé uzavírající společenskou smlouvu musí odevzdat veškerá svá práva ve prospěch státu – suveréna, aby nikdo neměl více než ostatní a tedy zamezili nerovnosti mezi lidmi a sporům,

které z nerovnosti pramení. Tím stát získal u Hobbesa neomezenou moc nad občany, s čím Locke naprosto nesouhlasil. Locke byl přesvědčen, že stát slouží občanům a ne občané státu.

Ohledně problematiky soukromého vlastnictví zastávali autoři rozdílné názory. Pro Locka bylo právo na soukromé vlastnictví zásadní a připisoval ho už lidem v přirozeném stavu, kde si jednotlivci pomocí práce přivlastňovali plody přírody, které Bůh věnoval všem lidem společně. Hobbes naopak nespatořoval soukromé vlastnictví v přirozeném stavu a právo zavedení soukromého vlastnictví připisoval ustavenému suverénu. Rousseau se díval na soukromé vlastnictví nepříznivě. Podle jeho názoru se právo na vlastnictví vyskytovalo už v přirozeném stavu, ovšem mu připisoval společně s rozumem počátek konce zlaté éry lidstva a považoval je za původ morální zkaženosti člověka.

Po uzavření společenské smlouvy se názory každého z autorů na uspořádání a fungování státu liší. Hobbes kladl důraz na práva suveréna, kde ve státě má právo skoro na vše. Disponuje právem na to být nejvyšším soudcem, může rozhodovat o válce, zavést soukromé vlastnictví. Také má právo na zvolení svých rádců, služebníků, úředníků, má právo vydávat státní zákony a udělovat za jejich porušení tresty. Poddaní nemají právo na odpor vůči jednání suveréna a suverénní moc podle Hobbesa není dělitelná. Locke k fungování a uspořádání státu přistupoval úplně jinak. Fungování státu je založeno na rozhodnutí většiny a státní moc musí být rozdělena, aby se zamezilo jejímu zneužití. Rozlišuje moc zákonodárnou, která slouží k vydávání zákonů. Dále moc výkonnou, která slouží k uplatňování vydaných zákonů a moc federativní, která zajišťuje diplomacii s ostatními státy. Zákonodárná moc je ostatním mocím nadřazená a musí být oddělena od moci výkonné. Jestliže občané nejsou spokojeni s vládou, mají právo na její změnu nebo odvolání. Rousseau připisuje suverenitu celku všech občanů, kde fungování státu je ovlivněno obecnou vůlí. Státní moc není dělitelná, ovšem Rousseau následně státní moc rozděluje na moc zákonodárnou a výkonnou. Zákonodárná moc slouží k vydávání zákonů a moc výkonná k jejich uplatňování. Jestliže občané nejsou spokojeni s vládou, mají právo na její změnu, odvolání nebo zrušení. Jestli se občané na základě obecné vůle rozhodnou, mohou vytvořený stát zrušit a navrátit se do přirozeného stavu.

Jak jsme zjistili, všechny představené teorie společenské smlouvy pracují s tím, že před vytvoření státu se lidé nacházeli ve stavu bez nadřazené moci. Jako důvod k uzavření společenské smlouvy každý z autorů uvádí něco odlišného, ovšem všechny tři teorie vedou ke stejnému účelu. Vytvořením politické společnosti mají lidé získat jistější a bezpečnější způsob života. Ovšem jak by měl utvořený stát fungovat, aby takového života mohli občané dosáhnout, je pro každého z autorů něco jiného.

Seznam literatury

Primární literatura

Hobbes, T. *Leviathan aneb Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Překlad: Berka, K. Praha: Oikoymenh, 2009. ISBN 978-80-7298-106-9.

Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*. Překlad: Král, J. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0222-X.

Rousseau, J. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Překlad: Veselá, J. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-10-4.

Rousseau, J. *Rozpravy*. Překlad: Čechák, V. Praha: Svoboda, 1989. ISBN 80-205-0064-2.

Sekundární literatura

Copleston, F. *Dějiny filosofie V.: Od Hobbese k Humovi*. Překlad: Odehnalová, J. Refugium Velehrad-Roma, 2020. ISBN 978-80-7412-350-4.

Farr, J. Locke, Natural Law, and New World Slavery. *Political Theory*. vol. 36 (2008), no. 4, s. 495—522. ISSN 00905917.

Jack, M. One State of Nature: Mandeville and Rousseau. *Journal of the History of Ideas*. vol. 39 (1978), no. 1, s. 119—124. ISSN 00225037.

Lloyd, Sharon A. a Susanne, S. *Hobbes's Moral and Political Philosophy*. [online]. Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2018 [cit. 27. 2. 2023]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/hobbes-moral/>

Minogue, K. *Thomas Hobbes a jeho kritikové*. In: Velké postavy politické filosofie. Praha: Občanský institut, 1996, s. 23—34. ISBN 80-901659-5-8.

Moulds, H. Private Property in John Locke's State of Nature. *The American Journal of Economics and Sociology*. vol. 23 (1964), no. 2, s. 179—188. ISSN 00029246.

Reisert, J. *Jean-Jacques Rousseau: Moderní kritik modernity*. In: Velké postavy politické filosofie. Praha: Občanský institut, 1996, s. 35—54. ISBN 80-901659-5-8.

Röd, W. *Novověká filosofie I.: Od Francise Bacona po Spinozu*. Překlad: Karásek, J. Praha: Oikoymenh, 2001. ISBN 80-7298-039-4.

Röd, W. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Překlad: Karásek, J. Praha: Oikoymenh, 2020. ISBN 978-80-7298-254-7.

Simmons, J. Locke's State of Nature. *Political Theory*. vol. 17 (1989), no. 3, s. 449—470. ISSN 00905917.

Šejvl, M. *Idea právního státu v dějinách filozofie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-519-7.

Tuckness, A. *Locke's Political Philosophy*. [online]. Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2022 [cit. 16. 3. 2023]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/locke-political/>

Uzgalis, W. *John Locke*. [online]. Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2022 [cit. 14. 3. 2023]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/locke/>

Resumé

The bachelor thesis focuses on three theories of social contract in the early modern period by Thomas Hobbes, John Locke and Jean-Jacques Rousseau. Each theory addresses the question of the natural state in which man lived before he entered into the social contract and entered society. In this state, there was no superior power over people and people acted primarily for survival. Once they reached the point where the natural state could no longer be maintained, they entered into a social contract among themselves in order to protect the values that were in danger in the natural state. For Thomas Hobbes it was to ensure security, for Locke it was to protect liberty and private property, and for Rousseau it was to prevent inequality between people and to protect them. The conclusion of the social contract established the sovereign where, according to Hobbes, he had all the rights in the state, had unlimited power over his subjects and decided how the state would function. Locke was a proponent of libertarian thought and therefore the man in the state must continue to be as free as possible. The functioning of the state, according to Locke, must be by majority decision. Rousseau attributed sovereignty to the citizens where the functioning of the state reflects the general will. In the case of Hobbes, the people could not rebel against the sovereign, however, according to Locke and Rousseau, citizens have the right to resist state power if it does not act for the general welfare.